

MAXIM GORKI

Copilăria

Traducere de CEZAR PETRESCU

I

În odaia strâmtă și întunecată, lângă fereastră, tata zace pe podea îmbrăcat în alb și parcă nespus de lung. E desculț și degetele de la picioare i-s rășchirate în chip ciudat, iar cele de la mâinile care m-au mângâiat odinioară, așezate acum cu smerenie pe piept, sunt și ele chircite. Ochii întotdeauna veseli îi sunt acoperiți cu doi bănuți de aramă; chipul plin de bunătate e acum întunecat și rânjetul care nu i se potrivește defel mă înfricoșează.

Numai în cămașă și cu o fustă roșie pe ea, mama stă în genunchi și piaptână părul lung și moale al tatii, dându-l peste cap cu un pieptene negru, cu care îmi plăcea să retez cojile de harbuz; o aud mormăind tot timpul vorbe neînțelese, cu un glas gros și răgușit; din ochii cenușii și umflați, care parcă i se topesc, îi picură stropi mari de lacrimi.

Stau lângă bunica; dânsa mă ține de mână. Bunica e o femeie rotundă, cu capul mare, cu ochi enormi și cu nasul borcănat și caraghios; e toată neagră, dolofană și plină de farmec. Bocește și dânsa, laolaltă și la fel cu mama, cutremurându-se toată, însă plânsul ei e parcă altfel. Mă trage și mă împinge către tata, dar eu mă simt stânenit, mi-e frică și de aceea nu mă las urnit din loc, ci mă ascund la spatele ei.

Nu mai văzusem până atunci oameni mari plângând și nu înțelegeam cuvintele pe care mi le tot spunea bunica:

— Ia-ți rămas bun de la taică-tu. N-ai să-l mai vezi, s-a prăpădit, săracuțul de el! A murit cu zile...

Fusesem greu bolnav și abia mă sculasem din pat. Îmi amintesc foarte bine că, în tot timpul bolii, tata făcea tot soiul de ghidușii, căutând să mă înveselească, până când într-o zi a dispărut deodată, pe neașteptate, iar în locul lui s-a ivit bunica; mi s-a părut o ființă stranie.

— De unde vii tu? am întrebat-o.

— Din sus, de la Nijni, mi-a răspuns ea. Da' n-am venit pe jos, măi ciocârlie! Am venit cu vaporul, că pe apă nu se umblă cu piciorul.

Vorbe de răs și de neînțeleș pentru mine. În casa noastră, la catul de sus, locuiau niște persani bărboși, cu obrazul boit, iar în subsol un calmuc bătrân, cu fața gălbejită, care făcea negoț cu piei de oaie. Să te urci sus pe scară și de-acolo să vii în jos călare pe parmaclâc, chit c-ai să cazi și ai să te rostogolești uneori de-a berbeleacul, la astea mă pricepeam eu bine. Dar ce rost avea în treaba asta apa? Aici era buba. Mi se părea lucru de răs și nu mă puteam dumiri.

— Da' de ce-mi zici ciocârlie?

— Fiindcă faci gălăgie, îmi răspunse bunica, râzând.

Bunica vorbea dulce, cu blândețe și avea haz. Mă împrietenisem cu dânsa din ziua când am văzut-o. Acum aș fi voit să mă scoată cât mai degrabă din odaia asta.

Starea mamei mă copleșea, lacrimile și bocetele ei îmi stârneau un simțământ de neliniște. Pentru întâia oară se înfățișa astfel – ea, care întotdeauna se dovedea aspră la fire și scumpă la vorbă. Era mare, curată, îngrijită, ca un cal bine întreținut; avea trupul zdravăn și mâini grozav de vânjoase. Acum fața i se umflase hâd, era zbârlită toată, iar îmbrăcămintea de pe dânsa era toată sfâșiată. Părul, pe care de obicei îl purta pieptănat frumos, ca o căciulă mare și luminoasă, acum parte îi curgea pe umărul gol și-i dădea în ochi, parte rămăsese împletit într-o coadă care, mișcându-se încoace și încolo, atinge fața adormită a tatii. Mă aflu de atâta vreme în odaie și mama nu-și ridicase nici măcar o singură dată ochii la mine. Îl pieptăna pe tata și-l bocea întruna, încercându-se în lacrimi.

Niște bărbați îmbrăcați în negru și un vardist își băgară capul pe ușă. Vardistul răcni cu mânie:

— Ridicați-l mai repede!

Un șal negru, agățat la fereastră, se umfla întruna ca pânza unei bărci. Tata mă plimbase odată cu o barcă cu pânze. Începuse să tune, așa, din senin; tata mă strânse între genunchi și, izbucnind în râs, îmi strigă:

— Nu-i nimic, Luka! Nu te speria!

Deodată mama se smuci cu greu de la pământ, dar în clipa următoare se prăbuși iarăși, răsturnându-se pe spate și părul i se împrăstie pe podele. Fața palidă, cu ochii închiși, i se învineți; rânji arătându-și dinții ca și tata și spuse cu glas înspăimântător:

— Închideți ușa! Dați-l afară pe Alexei!

Bunica mă dădu la o parte și se repezi la ușă, strigând:

— Nu vă fie frică, dragii mei. Pentru Dumnezeu! Lăsați-o în pace și plecați de-aici. Fie-vă milă, oameni buni. Nu-i holeră, au apucat-o durerile facerii.

M-am ascuns într-un ungher întunecat, după o ladă, de unde mă uitam la mama care se tăvălea pe jos, gema și scrâșnea din dinți, în timp ce bunica se tot învârtea în jurul ei, vorbindu-i cu blândețe și cu voie bună:

— În numele tatălui și fiului!... Rabdă, Variușa!... Ocrotește-o, Maică Precistă!...

Mă cuprinsese groaza; mama și bunica se zvârcoleau, se frământau pe dușumele acolo, în preajma tatii, îl atingeau, gemeau și țipau, iar el zăcea nemișcat și parcă râdea. Zvârcolirile astea pe dușumele ținură îndelungă vreme; când și când, mama se ridica în picioare și se prăbușea iar înapoi. În cele din urmă bunica se rostogoli pe ușă afară, ca o minge mare, neagră și moale. Deodată auzii în întuneric un scâncet de copil.

— Ei, slavă ție Doamne! spuse bunica. Un băiat!

Și aprinse o lumânare.

Pesemne că eu adormisem în ungherul meu, fiindcă nu-mi mai aduc aminte de nimic altceva.

A doua imagine care mi s-a întipărit în minte este un colț pustiu de cimitir, într-o zi cu ploaie. Stam pe un dâmb de pământ cleios și alunecos și mă uitam în groapa în care fusese coborât sicriul tatii.

În apa din fundul gropii se vedeau niște broaște; două și săriseră pe capacul galben al sicriului.

Ne aflam lângă groapă – eu, bunica, vardistul, learcă de ploaie, și doi bărbați încruntați cu niște lopeți în mână. Ploaia caldă se cernea peste noi toți, în stropi mici ca niște mărgele mărunțele.

— Umpleți groapa, spuse vardistul, trăgându-se deoparte.

Bunica începu să plângă, ascunzându-și fața într-un colț al broboadei. Cei doi bărbați se aplecară și începură cu grabă să arunce lopeți de pământ în groapă. Apa din fundul gropii plescăi, broaștele săriră de pe sicriu și, aruncându-se pe pereți, prinseră să se cațare, dar bulgării care cădeau întruna le prăvăleau înapoi, la fund.

— Hai, Leonea, du-te de aici, îmi zise bunica, punându-mi mâna pe umăr.

Eu însă voiam să mai rămân și m-am smucit din mâna ei.

— Vezi cum ești, Doamne! se văita bunica, fără să-mi pot da seama dacă se jeluia de mine sau împotriva lui Dumnezeu.

Bunica rămase îndelung lângă groapă, tăcută și cu capul plecat. Groapa se umpluse de pământ până la gură, dar bunica nici gând să plece de acolo.

Groparii bătuciră pământul cu dosul lopeții. Deodată se stârni un vânt care alungă ploaia. Bunica mă luă de mână și porni cu mine, prin mulțimea de cruci înnegrite, spre biserică, până unde aveam de mers o bună bucată de drum.

— Da' tu de ce nu plângi? mă întrebă ea, după ce ieșirăm din cimitir. Să fi plâns și tu...

— Nu-mi vine a plânge! i-am răspuns.

— Ei, dacă nu-ți vine, nu plânge! spuse ea încetișor.

Toate astea mi se păreau lucruri ciudate; plângeam rar, numai când mă umilea cineva, și niciodată de durere. Tata râdea de mine când mă vedea plângând, iar mama striga la mine supărată:

— Nu te mai scânci atâta!

După aceea am plecat cu trăsura acasă, pe o stradă largă, tare murdară, printre case roșii și mohorâte, înșirate de-o parte și de alta.

— Da' broaștele n-au să iasă afară, bunicuță? am întreat-o eu pe drum.

— Nu, nu mai ies, mă lămuri bunica. Dumnezeu cu ele!

Nici taică-meu, nici maică-mea nu rosteau așa de des și cu atâta familiaritate numele lui Dumnezeu.

Câteva zile mai târziu călătoream împreună cu mama și bunica într-o cabină mică pe un vapor. Maxim, frățiorul meu care abia se născuse și murise, zăcea acum pe masa din colț, înfășurat într-o pânză albă legată cu o panglică roșie.

Cățarat pe niște lăzi și boccele, mă uitam afară prin gemulețul rotund și bulbucat ca un ochi de cal. De cealaltă parte a geamului ud, curgea fără conținere o apă turbure și înspumată. De câte ori apa ajungea până la geam și-l spăla, fără să vreau săream pe podea.

— Nu te teme, îmi spunea bunica, săltându-mă ușor cu mâinile ei moi și așezându-mă iar pe mormanul de boccele.

Deasupra apei plutea o învăluire de păclă cenușie și jilavă. Undeva, departe, se ivea când și când malul întunecat, dar se mistuia îndată în valuri de ceață. Toate în jurul nostru se cutremurau. Numai mama, cu mâinile împreunate după ceață, rezemată de peretele cabinei, stătea neclintită; incremenită parcă, cu fața întunecată și ochii strâns închiși, tăcea întruna, ca și când ar fi fost alta decât cea pe care o știam eu. Nu mai recunoșteam nici chiar rochia pe care o purta.

Bunica îi spunea întruna, încetșor:

— Varia, ia ceva în gură. Cât de cât. Ei, iei?

Mama nu răspundea nimic, nu făcea nicio mișcare.

Cu mine bunica vorbea în șoaptă, dar cu mama ceva mai tare, cu sfială, foarte puțin și cu băgare de seamă. Mi se părea că se cam teme de dânsa. Îmi dădeam seama de asta și mă simțeam și mai aproape de bunica.

— Saratov! strigă deodată mama, tare și cu mânie în glas. Unde-i marinarul?

Iacă, până și vorbele mamei mi se păreau ciudate și de neînțeles. Saratov, marinar?

Un om cărunt și lat în spate, purtând niște haine albastre, intră în cabină. Omul adusese cu el o lădiță. Bunica i-o luă din mâini, culcă într-însa trupul fratelui meu și, purtând cutia pe brațele întinse, dădu

să iasă pe ușă. Fiind însă grasă, nu putea trece decât pieziș pe ușă îngustă a cabinei, așa că rămase în fața ei, stânjenită și caraghioasă, neștiind ce să facă.

— Ei, și tu, mămucă! zise mama și, luându-i sicriașul din mâini, porniră amândouă nu știu unde; eu rămăsei în cabină, uitându-mă întruna la omul îmbrăcat în albastru.

— Ce-i, ți s-a dus frățiorul? întrebă el, plecându-se către mine.

— Da' tu cine ești?

— Marinar.

— Da' Saratov cine-i?

— Un oraș. Iacătă-l colo! Uită-te pe ferestruică și ai să-l vezi.

Dincolo de geam pământul se mișca, negru, rețezat parcă, și fumea învăluit în ceață, aidoma unei felii mari de pâine.

— Unde s-a dus bunica?

— Să-și îngroape nepotul.

— Și-l îngroapă în pământ?

— Da' unde crezi? Firește că-n pământ.

I-am istorisit atunci marinarului cum au fost îngropate de vii, odată cu tata, niște broaște. Marinarul m-a luat în brațe, m-a strâns tare la piept și m-a sărutat.

— Ehei, măi frățioare, nu-nțelegi încă nimica! zise el. De broaște să nu-ți pară rău. Lasă-le în plata Domnului. Dacă e vorba să-ți fie milă de cineva, apăi de maică-ta să-ți fie. Vezi bine cum a doborât-o durerea.

Deasupra capetelor noastre se auzea vuind și urlând. Acum știam că așa face vaporul și nu m-am mai speriat. Marinarul mă lăsă repede din brațe pe podea și se năpusti afară, spunând:

— Trebuie să fug.

Îmi venea să fug și eu. Am ieșit dinaintea ușii. Pe culoarul îngust și întunecos nu era țipenie de om. La o oarecare depărtare de ușă luceau alămurile treptelor unei scări. M-am uitat în sus pe scară și am zărit niște oameni ducând în mâini desagi și boccele. Se vedea bine că plecau cu toții de pe vapor. Asta însemna că trebuie să plec și eu.

Când însă, prins în mulțime, am ajuns la copastia vaporului, în fața schelei care ducea la țarm, toți începură să strige:

— Al cui îi băiatul?... Al cui ești tu, măi?

Cățarat pe niște lăzi și boccele, mă uitam afară prin gemulețul rotund și bulbucat ca un ochi de cal.

— Nu știu.

M-au îmbrăncit multă vreme încoace și încolo, m-au scuturat și m-au ispitit care mai de care cu întrebările.

În sfârșit, se ivi și marinarul cel cărunt care, luându-mă de mână, spuse către ceilalți:

— Băiatul ăsta e cu cei din Astrahan, care-s în cabină.

Mă luă pe sus, mă duse într-o fugă în cabină, mă așeză pe boccele și ieși, amenințându-mă cu degetul:

— Las' că-ți arăt eu ție!

Încetul cu încetul vuietul de deasupra se potoli. Vaporul nu se mai cutremura și nu mai juca pe apă. În fața ferestruicii nu mai vedeam decât un fel de perete umed. În cabină se întunecase, aerul era înăbușitor, iar boccelele parcă se umflaseră și mă strângeau între ele, toate erau cum nu se putea mai rău.

Mă gândeam să nu mă fi părăsit pentru totdeauna, lăsându-mă singur pe vaporul pustiu.

Mă apropiai de ușă. Nu puteam să apuc mânerul de alamă și ușă nu se deschidea. Am luat o sticlă cu lapte și am izbit din răspuțeri în mâner; sticla s-a spart, iar laptele m-a împrășcat pe picioare și mi-a curs în cizme.

Amărât că nu izbutisem, m-am culcat pe boccele, am început să plâng încetșor și, plângând, am adormit.

Când m-am trezit, vaporul începuse iarăși să joace pe apă și să se cutremure, iar ochiul de geam al cabinei ardea ca soarele. Bunica ședea alături de mine; se pieptăna, încruntându-și fruntea și tot mormăind nu știu ce. Bunica avea un păr cum nu mai văzusem; era negru, cu răsfrângerii albaştrii, des și lung de-i acoperea umerii, pieptul și genunchii, ajungând până-n podea. Cu o mână îl ridica de pe podea și-l ținea sus, cântărindu-l parcă, în timp ce cu cealaltă de-abia putea să răzbată cu un pieptene de lemn cu dinții rari în șuvițele lui împânzite. Buzele i se schimonoseau, ochii negri îi scânteiau de furie și fața înecată în valurile dese de păr era parcă mai mică și caraghioasă.

În dimineața aceea, bunica mi s-a părut rea. Când însă am rugat-o să-mi spună de ce avea părul așa de lung, ea mi-a răspuns cu aceeași voce blândă și duioasă din ajun:

— Pesemne că Dumnezeu mi l-a dat ca o pedeapsă, că tare mă mai chinui până-l pieptăn. În tinerețe mă făleam cu coama asta, da' acu, la bătrânețe, e un blestem... Tu mai dormi! Îi încă devreme. Abia s-a trezit soarele din somn...

— Nu mai vreau să dorm.

— Ei, dacă nu vrei, nu dormi!, se învoi numaidecât bunica, împletindu-și mai departe coada și trăgând cu ochiul la canapeaua pe care dormea mama cu fața în sus și trupul întins ca o coardă. Ia spune, ce-ai făcut aseară de-ai spart sticla cu lapte? Dar vorbește încetisor.

Când vorbea, bunica rostea cuvintele într-un fel anume, de parcă le-ar fi cântat. Cuvintele ei semănau cu niște flori, așa erau de blajine, colorate și însozite, și mi se întipăreau ușor în minte. Când zâmbea, pupilele ei întunecate ca vișina coaptă se făceau mai mari și o lumină negrăit de plăcută se aprindea în ele; zâmbetul îi dezvăluia dinții albi și puternici, iar pielea mată a obrazului, în ciuda atâtor zbârcituri, părea tânără și luminoasă. Frumusețea asta i-o strica însă tare nasul puhav, gros, cu nările umflate și cu vârful roșu. Bunica trăgea tabac pe nas dintr-o tabacheră neagră, încrustată în argint. Deși toată făptura ei avea ceva întunecat, într-însa ardea nestinsă o lumină plină de căldură și de voieșie – i-o descopereai în privire. Avea umerii aduși, ba era chiar gheboșată și peste măsură de grasă, dar se mișca cu ușurință și îndemănare, ca o mătă uriașă, și pe deasupra mai avea și moliciunea acestei blânde vietăți.

Înainte de a se ivi în viața mea, parcă dormisem învăluit în întuneric; dar cum s-a arătat dânsa, m-am trezit, am ieșit la lumină și, deodată, toate din jurul meu au prins a se lega într-un fir neîntrerupt, a se împleti într-o horbotă de toate culorile; de cum am văzut-o, bunica mi-a fost dragă și toată viața avea să rămână ființa cea mai apropiată de inima mea, cea mai înțelegătoare și prietena cea mai scumpă; dragostea ei mărinimoasă pentru toată lumea din jur mi-a îmbogățit sufletul și mi-a dat puterea și tăria să înfrunt greutățile vieții.

Acum patruzeci de ani, vapoarele mergeau încă tare încet, încât călătoria noastră până la Nijni Novgorod dură vreme îndelungată.